

TERRASSA EN ELS SEGLES XVI I XVII: ENTRE LA SOLIDARITAT I LA POR

Per Ismael Almazán

En l'estat actual dels nostres coneixements no resulta senzill emprendre una síntesis que resumeixi la vida a Terrassa fa tres-cents o quatre-cents anys. Sabem prou coses del marc institucional, però ens manquen dades essencials sobre els seus pobladors, la seva riquesa o les seves activitats. No obstant això, alguns dels arxius estudiats ens han permès conèixer molts costums dels egarencs i dels problemes que els preocupaven.

Aportar una visió complexa d'aquests aspectes té un valor que va més enllà de l'anècdota local; a pesar de les aparences, són pocs els treballs que intenten aproximar-se amb un sentit global a la vida quotidiana d'una població en els segles XVI i XVII. Són molt més abundants els treballs sobre aspectes interessants però parcials, com les mentalitats, la simbologia cultural o altres aspectes concrets de l'activitat social. Malgrat tot, per a una societat postindustrial com la nostra, apropar-se al ritme diari del món rural al llarg d'aquells segles conté nombrosos trets vistents, que situen hàbits i circumstàncies fins ara poc conegudes en el terreny de la investigació i la recomposició imaginativa. Pensar avui en dia en un món de masies aïllades, on l'església i el mercat constituïen els principals centres de socialització, on el pa es pastava a casa i es coïa en el forn del senyor, o on viatjar fins a Manresa constituïa freqüentment una aventura perillosa, comença a resultar quelcom tan exòtic com explorar cultures estranyes, i ens situa en el coneixement d'una **alteritat** capaç de proporcionar-nos, per comparació, un millor coneixement de nosaltres mateixos.

ESCASSETAT I ESTABILITAT

Característiques essencials d'aquesta societat, que la diferenciaven de la nostra realitat més propera, eren l'escassetat i el sedentarisme. Aquesta definició no es contraposa amb el bellugadís moviment que, com assenyala Pierre Goubert, resseguia tots els camins i viaranyos d'aquell món camperol. La gent els utilitzava per anar als seus camps, visitar els parents del poble veí, buscar nova residència, comerciar amb els grans centres pròxims o assistir a festivitats religioses. Però la mentalitat i els objectius de qualsevol persona es centraven en l'estabilitat, allò conegut on cadascú tenia el seu lloc i la comunitat protegia igual que fiscalitzava. Es viatjava molt més per necessitat que per desig.

Pel que es refereix a l'escassetat també convivía amb la imatge d'una poderosa aristocràcia revestida de privilegis. Malgrat tot, el seu nivell de vida residia més en la barator del treball aliè que en un alt nivell d'ingressos. A Terrassa ni tan sols podem trobar aquests contrastes, ja que les famílies de rang amb possessions solien residir a Barcelona. Per la resta, la mediocritat o la misèria eren un fet quotidià. Cal pensar que molts habitants de la comarca, com a qualsevol altre lloc de l'època, eren gent dependents que, manutenció a part, tot just guanyaven altra cosa que un parell de lliures l'any –cosa que donava per a adquirir, per exemple, uns quants pollastres, vestit i un parell de sabates per Nadal. Per a les famílies assentades aquest no era, no cal dir-ho, el panorama, però les eines, la roba i els mobles passaven d'avis a néts com elements apreciats per la seva difícil reposició, cosa que avui ens sembla difícil d'imaginar. La vida estava molt més marcada pels problemes de la producció que pel consum.

LES BASES MATERIALS

L'activitat econòmica de la vila i del terme de Terrassa es centrava, en les activitats agropecuàries i l'artesanat tèxtil. Com arreu del Vallès, bona part de l'agricultura s'articulava al voltant de la masia, unitat de producció per excel·lència en el camp català. Ens manca un estudi dels cultius a Terrassa, coneguts tan sols fins ara a través dels cadastres del segle XVIII, la informació dels quals, per tractar-se d'una font fiscal, no sempre mereix tota la fiabilitat (1). Per a tot el període XVI-XVIII, els més assenyalats pertanyen a la vella trilogia mediterrània: el blat, l'olivera i la vinya, cultius tots de fàcil comercialització. El de la vinya va tenir una gran importància en la recuperació econòmica del segle XVI, no només pels camperols, sinó també per l'artesanat urbà que estenia la seva explotació al voltant de la ciutat. El blat degué conèixer el creixement que s'observa en altres localitats del Vallès, esperonat per l'augment dels preus, encara que amb freqüència no va resultar suficient per a les necessitats de la població local. Una de les màximes preocupacions dels consells municipals, sobretot en anys de mala collita, fou el proveïment de cereals, per la qual cosa es demanà amb freqüència als virreis que autoritzessin importacions d'Aragó o de Sardenya. A més del blat, es donaven a la comarca altres productes agrícoles dels quals no podem apuntar per ara res de rellevant: sègol, mestall, mill, ordi, blat pisana, cigrons, faves, pèsols, llenties, guixes, garrofes... (2). En general, Terrassa, igual que tot el Vallès Occidental, mostra l'aspecte d'una **àrea agrícola (que) té totes les característiques d'una agricultura estimulada per la presència urbana**, on l'atracció del mercat de Barcelona vindria complementada per la inversió de capitals en l'adquisició de terres, **que sembla ja ser important en el curs dels segles XVI i XVII i basada molt sovint en l'endeutament i el desnonament pagès** (3). La ramaderia era, així mateix, abundant, amb nombrosos bestiar estabulat i un altre d'estricta ús domèstic. A més, Terrassa constituïa, des de l'Edat Mitja un dels punts de pas pels ramats transhumants.

Però allò que retornà a la vila tota la seva vitalitat econòmica fou la indústria tèxtil, basada en el treball de la llana i, en menor proporció, del lli. Aquesta activitat, ja present en la baixa Edat Mitja, i gairebé paralitzada després de la crisi del XV, cobrà nova puixança i es reorganitzà a mitjans del XVI (4). La vida gremial de Terrassa va ésser dominada pel gremi de paraires, els integrants del qual dominaven teòricament per igual el procés productiu del tèxtil. Se'ls suposava petits "empresaris" que adquirien la matèria prima i la lliuraven a cardadors, teixidors..., per a que realitzessin les distintes fases del treball, controlant la qualitat final del producte. Això no era d'aquesta manera en tots els casos, ja que ens consta l'existència d'un grup de **perayres pobres de tal manera no abasten ni poden amb sa pobresa aportar ni fer aportar los draps que fan de assi a la ciutat de Barcelona per patir aserca de axo molts gastos y ni tampoch poden ajudarse a ses necessitats ni acudir en pagar moliner ni tintorer ni altres gastos se offerexen per no tenir los diners dels draps que fan en la present vila...** (5). Aquesta diferenciació econòmica es traduïa també en la vida interna del gremi. Encara que teòricament

aquesta organització havia de vetllar per la igualtat entre els seus membres, assegurant a tots un digne passar, i la normativa del treball que imposava anava encaminada a aquest fi, el cert és que tals principis convivien amb una oligarquització mesocràtica que col·locava gairebé tots els alts càrrecs del gremi a mans de trenta-sis possibles aspirants, per un total de cent setanta-vuit mestres censats al 1614 (6).

Estava dirigit per tres consuls i dotze jurats, escollits per insaculació, a imatge i semblança de l'organització municipal, amb tres oïdors –encarregats de fiscalitzar els comptes–, un clavari –que els portava, juntament amb dos adjunts–. Els cònsuls tenien com a missió vetllar pels interessos dels associats, però també controlar-los, per a que complissin els estàndards de qualitat exigits a les teles que portaven la marca de la vila, una T i una A. Es fixaven sobretot en les mesures, els tints i els fils, i també en el nombre d'aquests darrers emprats per superfície, ja que aquesta era una manera fàcil d'estalviar sacrificant la qualitat. També s'ocupaven del lloguer de gestionar els **estricadors** –estenedors on s'assecava la llana– i d'adquirir les matèries primeres, cosa que suposa un notable esforç organitzatiu. La llana arribava usualment del Pallars i de l'Aragó, adquirida directament en els llocs d'origen (6).

INSTITUCIONS LOCALS

L'ofici s'organitzava a través de dues confraries, la de Sant Antoni Abat i la del Sagrat Cor, que vehiculaven les necessitats religioses, caritatives i cerimonials del gremi. Perquè estava present en totes aquelles ocasions en les quals s'assistís a una representació cívica, amb la seva bandera i els seus símbols. És precisament a través d'alguns d'aquests actes que hem arribat a conèixer símptomes de malestar i de lluita a l'interior de les organitzacions professionals, com quan els oficials fundaren una nova confradia per oferir-se ajuda mútua i al 1609 prengueren treure una bandera pròpia a la processió de Corpus, cosa que fou presa com un desafiament a l'autoritat dels mestres, amos dels tallers, i per tant severament reprimida.

També els teixidors aconseguiren un gremi propi, organitzat segurament per defensar-se de la pressió dels **paraires**, que pretenien impedir-los treballar per a altres localitats. La seva confradia fou la de Sant Miquel, i sostingueren aspres baralles amb aquells sobre la fiscalització de la qualitat en els teixits. Altres confradies, molt actives en la vida de la localitat, eren: la de la Mare de Déu de l'Esperança per als joves, la de la Nostra Senyora per a les dones, la de la Mare de Déu del Roser per als camperols de la forana i la de Sant Cosme i Sant Damià per als estrangers. Els sabaters s'organitzaren sota la protecció de Sant Cristòfol, i els fusters sota la de Sant Joan. Sastres i ollers es reunien sota la invocació de Santa Llúcia i els paletes sota la dels Sants Apòstols. Al 1551 es fundà la confradia del Santíssim Sagrament o de la Minerva, destinada a aquest culte. Totes elles sufragaren capelles en el temple del **Sant Esperit**, per al benestar de les seves ànimes i el respecte dels seus conciutadans (7).

Terrassa comercialitzava els seus productes a través dels comerciants barcelonins, respecte als quals es trobaven en situació de dependència. Per al petit comerç local

es comptava, des del 1338, amb una fira a l'any i els dimecres es celebrava el mercat setmanal, concedit en privilegi per l'Infant Martí. Era una de les ocasions més importants de socialització, juntament amb la vida religiosa, i a ell feien cap camperols, marxants o ramblers de les localitats veïnes i les comarques més properes. El tèxtil es ressentí sovint de la dependència barcelonina, sobretot en èpoques de crisi. Per superar-la s'intentà, el 1619-20, obrir una **botiga de comanda**, que havia d'atreure els clients de la producció egarenca i gestionar les seves vendes. Va resultar un fracàs total i calgué tancar-la sense haver realitzat cap negoci (8). La posterior crisi econòmica no permeté repetir l'intent, encara que al 1635 es volgué formar un sindicat per enviar una nau a Sicília.

Les institucions que vertebraven per excel·lència la vida local eren les que giraven a l'entorn del municipi, anomenat aleshores universitat. De les dues que compartien el per aquell temps terme de Terrassa se'n parla àmpliament en l'article d'en Miquel Soler, que inicia aquest informe. En la seva evolució podem veure els mateixos trets de finançament i oligarquització presents en els gremis. Una mesocràcia composta per algunes dotzenes de pares de família governava la vila i el terme sobre una àmplia massa de residents establerts, però amb menys recursos, de treballadors assalariats, immigrants i miserables. Dones i nens quedaven també exclosos de la vida pública, cosa que configura l'estret panorama que mostrava al principi.

No obstant això, i malgrat que el poder estigués acumulat en poques mans, hem de tenir present que la representativitat no s'entenia de la mateixa manera que en les societats actuals. Hi regia un sentiment molt més col·lectiu, proper a les velles **gens** i clientele, per la qual cosa moltes persones es sentien defensades, emparades –i representades– quan el cap de la família, el patró o l'aliat poderós vetllava pels seus interessos des d'una posició elevada, ja sigui en l'àmbit local o a un nivell més alt.

VIOLENCIA GENERALITZADA

Aquest "clientalisme" coincideix amb l'existència de diversos bàndols entre la població. Són cèlebres les divisions que travessaven la Catalunya de l'època i que es resumien en les bandositats de **nyerros** i **cadells**. Encara que s'ha intentat buscar una explicació política o social a les fidelitats que s'amagaven sota aquests noms, no sembla que encobreixin altra cosa que un enrevesat teixit de relacions personals i enfrontaments locals, on sota la capa protectora d'encimades famílies nobles s'amparava la intrincada troca de favors, recomanacions i clientele pròpies de l'època. El bàndol apareix així com un element consubstancial de la vida pública, coadjuvant d'aquesta **representativitat indirecta** que ofería un sistema fonamentalment oligàrquic.

Resulta difícil fer una mapa de les bandositats a Terrassa o a les diverses adscripcions familiars. La documentació ofereix per a això informacions incompletes i ben segur que el panorama va anar canviant sovint. Sabem que tant **nyerros** com **cadells** (9) apareixen citats en ocasions i que el marquès de Sentmenat, pertanyent a una coneguda família nyerra, mantenia algunes fidelitats a la vila i al terme a través del castell de Vallparadís, encara

que la seva presència també concitès fortes oposicions (10). Durant la **guerra dels segadors** i els anys posteriors, aquestes fidelitats degueren intervenir en la formació dels també coneguts bàndols de francòfils i castellànòfils. Les diverses alternatives per les quals passà Terrassa en la guerra donaren protagonisme a cada un d'ells en diferents moments.

A voltes cal veure rera els bàndols petits grups d'interessos que sí podien representar algunes diferències socials, encara que no hauríem d'extrapol·lar-ho als límits d'un enfrontament de classe. Per exemple, un diumenge al matí de 1562 (11), amb la Plaça Vella repleta de gent, Jaume Cisteller entonà una cançó injuriosa contra Joanot Nogués. Ridiculitzava la forma en la qual havia cantat durant la missa. Al mateix temps, devia existir una voluntat d'ofendre a tot un sector dels presents en el qual, i això és el punt interessant, s'incloïen persones de rellevància local, com Bernat Amat –notari–, Antoni Verdor –cirurgià–, Galceran Aymerich –que ocupà càrrecs municipals durant més de vint anys– i altres. Nogués es trobava al costat de Cisteller i el va increpar per a que callés, afirmant que era un ase i que la cançó resultava injuriosa a Déu. El notari Amat maldà per calmar Nogués, però no ho aconseguí i aviat es generalitzà una baralla, on al costat de Cisteller es situaren Joanot Font, Jaume Marsans, Pasqual Coll i una sèrie de coneguts artesans de la vila. Encara que bàndols, amistats i parenteles agrupessin persones de distint grup o importància social, això no justifica que establím encara enfrontaments de naturalesa diferent a la convivència diària o a la lluita pel poder i el prestigi locals.

BANDOLERS: L'ALTRA CARA D'UNA LLEGENDA

La violència que acabem de veure constituïa, no obstant això, un element quotidià en la vida dels nostres avantpassats. El mateix mot que hem heretat per a designar el comportament delictiu habitual, **bandolerisme**, mostra ben clarament l'estreta relació que aquest fenomen mantenia amb les lluites de bàndols. La presència de bandolers al camp i a la ciutat constitueix un dels trets més distintius de Catalunya durant els segles XVI i XVII –no és en va que Cervantes fa dir a “don Quijote” que notava la proximitat de Barcelona per la quantitat d'ajusticiats que penjaven dels arbres– i impregnà la imatge que d'aquesta època rescatària la historiografia romàntica. Aleshores es volgué fer d'aquests homes portaveus d'una rebel·lia provocada per la frustració d'un poble subordinat als dictàmens d'una cort estrangera, i l'escassa vitalitat del qual era fruit del fracàs polític i econòmic (12). Avui en dia també s'ha fet necessari corregir algunes d'aquestes idees. És cert que durant aquesta època existí a Catalunya un estancament social i que les contínues baralles de la baixa noblesa reflecteixen l'escassa presència del poder central o de llinatges aristocràtics que imposessin la seva força. També ho és que a això coadjuvava l'escassa població del Principat i un terreny aspriu on els boscos i camins recòndits es donaven la mà amb les masies i castells aïllats per protegir l'activitat dels bandolers. Encara que proper a Barcelona, el Vallés no s'escapava a aquestes consideracions, i la seva complicada orografia, solcada per camins molt freqüentats, es prestava als ràpids cops

de mà, encara que no a sostenir grups nombrosos de malfactors durant llarg temps. Malgrat tot, en l'estat actual dels nostres coneixements podem assenyalar que aquest és un fet comú a quasi totes les ribes de la Mediterrània, per la qual cosa ha de ser atribuït a una conjuntura econòmica i a una estructura determinada més que a un moment polític concret. Potser convé pensar que nombrosos factors del sistema social i jurídic oferien un marge massa ampli per l'activitat delictiva, i que aquesta era la primera sortida que s'oferia als que no s'acontentaven amb la seva sort.

A Terrassa podem trobar la forma més característica del bandolerisme –o, almenys, la que ens ha transmès d'ell la imatge romàntica que l'envolta–: l'assalt en un camí ral, on la quadrilla es feia amb les propietats de comerciants o rics viatgers. L'onze de novembre de 1581, en el consell ordinari de la universitat es determinà **que la present universitat cosntribuesque en los gastos de guardes e menjar y altres se son fets per ab Antoni Roser, que sta pres per un robo se feren a uns carreters de Aragó que partiren de la present vila... y asso attes que toque a la honra de la present universitat que semblats delictes no resten impunits**. I no es tractava només d'una bona voluntat envers la causa de la llei, sinó que, set dies més tard, en el mateix consell **donaren plen poder tots dits al dit honorable balle que si la enquesta que sta inquirida y formada contra Antoni Roser, que dit honorable balle te en la presó de la regia cort de Tarrassa no abastaven per a condenarlo a mort que en tal cas li donen plen poder per anar a cercarme altres enquestes que sien inquirides y formades contra dit Roser, per a condemnarlo a mort y pagantne la maytat de les despeses dita universitat** (13), cosa que demostra un decidit desig d'impedir que aquesta classe de delictes proliferessin en el terme, probablement pel vital interès que l'artesanat de Terrassa i de les parròquies circumdants tenia en el manteniment de les relacions comercials amb Barcelona i el transport dels seus teixits (14).

També és freqüent trobar l'assalt a les masies aïllades com una de les més usuals activitats bandoleres. L'11 de novembre de 1583, Jaume Vinyes, agricultor de Matadepera, denunciava que al retornar del treball uns desconeguts digueren ser oficials del Rei i estar efectuant un registre a la seva casa. Quan va penetrar dins va veure la seva família i els seus mossos a la cuina mentre els suposats homes de la justícia comminaven a la seva dona perquè anés obrint els cofres. S'apoderaren de roba i objectes de valor –sis o set lliures, una cullera de plata i dos anells d'or–, amenaçant-los per a que no diguessin res. L'operació estava acuradament planejada perquè cinc o sis homes retingueren primer a Jaume Marcet i Jaume Sobregrau, nebot aquest dels Vinyes, lligant-los i robant les seves bosses, robes, espasa i pedrenyal; restaren dos bandolers amb ells mentre la resta realitzava l'assalt.

Els Vinyes digueren que els bandolers eren desconeguts i que semblaven francesos. Podia ser que fos veritat, però també que aquesta declaració sigués fruit de la por. Cal pensar que la gent de l'època estava molt més exposada que qualsevol de nosaltres als atacs i represàlies. El camperol tenia com a propietats vulnerables el seu bestiar, els pallers... i havia de passar llargues hores del jorn al camp, sovint lluny de possibles auxiliis. El tipus més

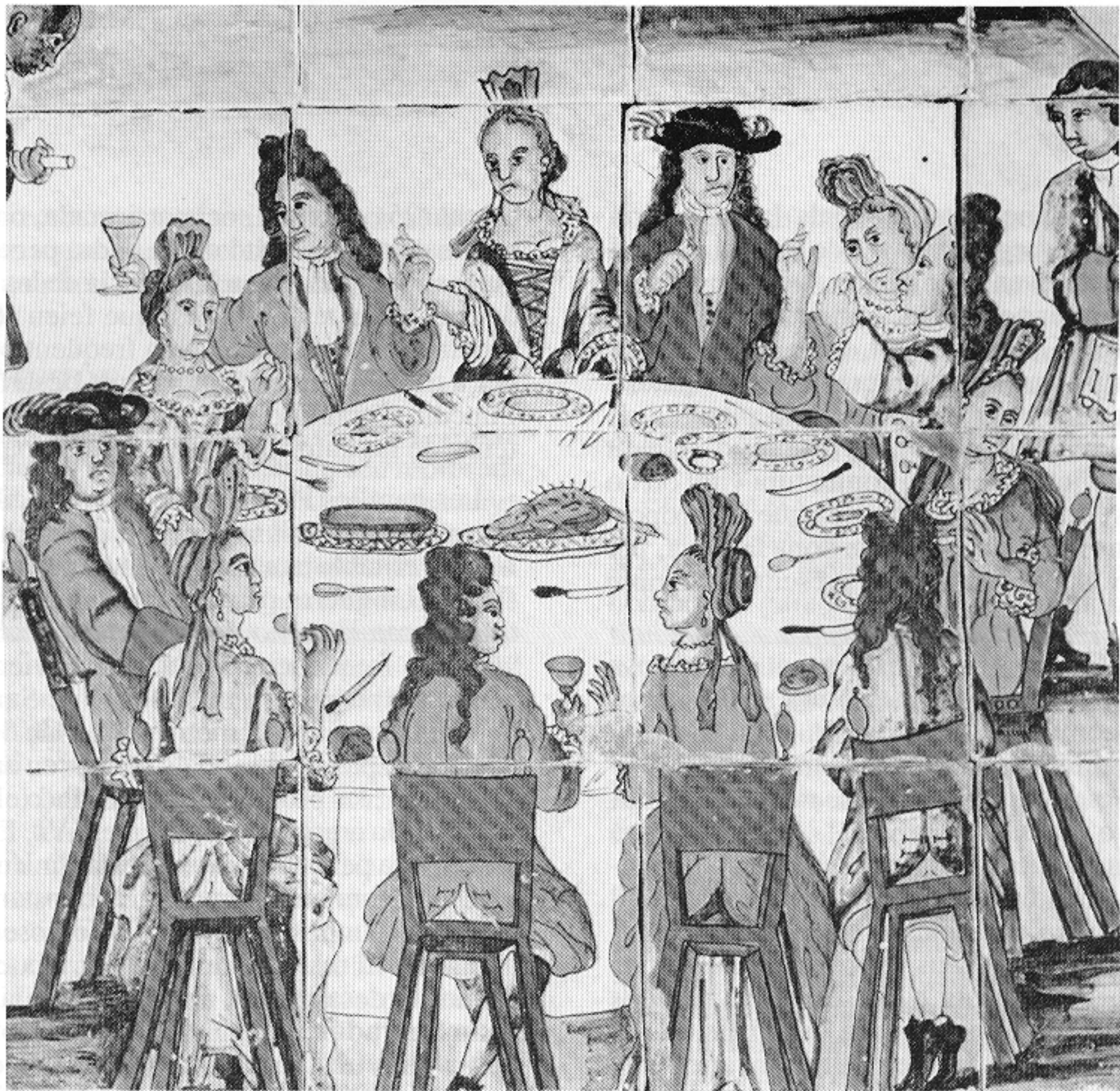
freqüent de denúncia, abundantíssima a principis del XVII i en els agitats temps de mitjans de segle, assenyala la presència de quadrilles que feien cap, a la nit, a les cases aïllades i exigien beguda, sopar i fins i tot diners. Uns quants trets i l'amenaça de cremar els estables i els pallers bastaven per a que els amos fessin davallar allò demanat des de les finestres superiors mitjançant una cistella. Malgrat procuraven recloure's a les noves masies —i les d'aquestes centúries semblaven quasi sempre petites fortaleses—, tots sabien que, sense els actual bancs o caixes de seguretat, les famílies guardaven les seves possessions mobles en el domicili. No ho tenim documentat a Terrassa, però a molts altres llocs són freqüents els casos de tortura aplicada pels bandolers per a que sortissin a la llum els tresors amagats.

Fins i tot efectuar qualsevol negoci a la localitat més propera suposava un risc cert, perquè calia desplaçar-se amb tots els diners per a realitzar-lo. Al 1561 el prevere de Sant Pere de Castellar, mossèn Joan Craviera, acusava un grup de soldats d'haver-li robat cinquanta-quatre lliures —una petita fortuna— que portava a Sant Julià d'Altura com a dot d'una neboda, juntament amb el pedrenyal que devia haver-li servit per defensar-se (15). Adhuc els trajectes més innocents podien esdevenir perillosos. Magí Bertran, bover de Santa Coloma de Queralt, colpejà amb una pedra el cap de Bernat Cognoci, bracer francès, a fi de fer-se amb la roba i alguns diners que portava, quan ambdós baixaven caminant des de Montserrat (16). Per als petits delinqüents aïllats, les companyies esporàdiques que es feien en les topades pel camí i les llargues hores de marxa podien ser una fàcil ocasió d'obtenir algun guany, convertint en víctima el seu acompanyant. I no cal parlar ja de viatges a distàncies més llargues. Benet Solà o Joan de Casals, de la veïna localitat de Matadepera, no retornaren de la seva peregrinació a Santiago de Compostela. Nou mesos després d'abandonar el seu poble retornava només un d'ells, que tampoc arribà al final del seu camí car, després d'una marxa de dos mil quilòmetres, en la major part per les més tranquil·les terres de Castella, trobà la mort a poc menys d'una hora de casa, al Massís de Sant Llorenç, on fou descobert el seu cadàver per alguns conveïns. Els bandolers l'havien portat prèviament a una balma per robar-li sense despertar sospites (17).

Amb tot això podem suposar que les relacions amb la comunitat local no devien ser idíl·liques. Alguns bandolers aconseguiren esdevenir una llegenda, a voltes per raons més literàries que social, i també actuaren pel Vallès, com Rocaguinarda, —el Roque Guinart de "El Quijote"—, que al desembre de 1609 entrà amb la seva quadrilla a la casa de Pau Boada, camperol de Sant Pere, i efectuà diversos robatoris en el camí ral (18). Però el retrat que es fa d'ells en el procés obert pels fets no resulta gens favorable, i la documentació de Terrassa en general rebutja d'entrada qualsevol "idealització" del delinqüent per part dels habitants del país, sobretot si aquest és natural de la comarca i la seva trajectòria, personalitat i gestes resulten ben conegudes. No oblidem que els bandolers, aïllats o en quadrilles, havien de menjar tots els dies i encara que els seus grans cops els donessin en el camí ral o en alguna masia aïllada, eren molt més freqüents els robatoris de fruits o bestiar, o les exaccions allí on passaven, resultaven molt molestes en una societat escassa de recursos

com aquella. Sobretot si a més anaven acompanyats d'actes de violència gratuïta. A Joan Manent, de Sant Vicens de Jonqueres, li arrancaren una mà dos individus amb pinta de bandolers que trobà al camp, i als que prèviament havia menat fins el camí de Sabadell (19). Resulta curiós observar que quan Peter Burke desitja assenyalar, en un àmbit europeu, les qualitats negatives que els contemporanis destacaven de molts bandolers, es serveix d'exemples catalans, com poden ser les cançons que corrien sobre Janot Poch, les quals subratllaven la seva maldat i les seves malifetes, mantenint que devia estar "posseït pel dimoni", cosa que demostrava en la seva crueltat envers la gent del poble (20).

Això no exclou que els bandolers poguessin trobar allotjament i protecció a molts llocs. Però la complicitat —per raons molt diverses: bàndols, família, necessitat de defensa a canvi de diners— no és el mateix que la col·laboració popular. A més, oposar-se als qui tenen la força pot resultar molt poc agradable. En aquest aspecte és significatiu el cas de Benet Maduxer, un delinqüent molt conegut a la comarca, natural probablement de Sant Julià d'Altura, que amb altres individus recorregué el Vallès durant alguns anys, a finals del XVI. Sabem que solia encaminar-se a diverses cases del terme per obtenir aixopluc i sopar. Sovint havien d'aportar ells mateixos les virtualles, com el dia que robaren un be a Gabriel Camp, de Sant Quirze, i deixaren les restes a casa de Jaume Ferran, que obtenia així un suculent regal d'aquest "Robin Hood" gens desinteressat. També freqüentava la casa de Gabriel Gallud, un immigrant francès que devia consentir les públiques relacions de la seva esposa amb Maduxer, sembla que també acceptades pel pare de la dona, Bartomeu Bosch, així com altres —la de Joan Oriol i Joan de Vilaró, camperols, la de Joan Blanquer, i l'albergueria d'Antoni Salavert (21). Si alguna vegada qualsevol d'ells va tenir ganes de trencar les seves relacions amb el bandoler, se l'hi degueren passar en conèixer el que havia fet amb la família de Bartomeu Massaguer, quan a aquest se li va ocórrer foragitar-lo de casa seva juntament amb una noia de catorze anys a la qual mantenia com a concubina. Una setmana més tard, Bartomeu moria assassinat, servint-se el propi Maduxer del pedrenyal que sempre portava amb ell, **lo qual colp de pedrenyal li havian tirat de una tapia que esta prop de casa en la qual habitava, la qual cosa se diu lo mas Jorner, per un forat de la dita tapia.** No aturà aquí les seves represàlies... Atemoritzà la dona de la seva víctima: **me han dit... que lo dit Benet Maduxer me degollaria hom tiraria en pedrenyal o me donaria algun colp en la cara; en continent hauria perit porque jo ere prenyada. La causa deye porque jo deye que ell havia mort el dit mon marit.** I a més, va complir les seves amenaces. Joan Mitjans testimoniava la violació de la filla de Massaguer, de dotze anys, a la qual Maduxer s'emportà a la força mentre guardava porcs; l'esposa tornava de nou al tribunal per dir que **y ara que pot haver quinze dies, poch mes ho mancho, estant jo devant la porta den Grau, en lo qual jo estich de assento, viu venir per la vora del rech del molí den Mitjans lo dit Benet Maduxer ab un pedrenyal ab lo gallaret baix en lo fogo, que venia a la volta mia y jo cuan lo viu per lo que me havien fet... mesglay tota, y jo cridi o mado Frau y aqui mateix me posi dins casa...** La indefensió enfront del nòmada violent reapareix amb tota la seva crueltat en aquests casos individuals.

La ceràmica reflecteix estampes de la vida quotidiana: l'aristocràcia prenent xocolata i les classes populars treballant.

Els exemples de delinqüents habituals la trajectòria dels quals hem pogut resseguir a través de l'arxiu judicial de Terrassa no ens situen enfront de persones sumides en la misèria, que roben per necessitat, o enfront de joves assedegats d'aventures. Contràriament, quan donen el pas decisiu vers el marginament i la integració en les quadri- lles bandoreles, semblen ser persones en la plenitud de l'edat, propers als vint-i-cinc anys, que després d'un petit **cursus honorum** delictiu, i en una conjuntura vital on no es troben còmodes, opten per una sortida que els proporciona recursos i fins i tot el prestigi que dóna la força, per més que la vida errant del bandoler es presentava sempre inevitablement dura.

Això ens situa enfront el que probablement era la causa fonamental del bandolerisme. L'estructura social i econòmica catalana —com la d'altres regions similars— bloquejava l'ascens o la integració social de molts joves. Fadrísters de masia o de famílies nobles, membres de famílies arruïnades o massa nombroses..., avesats a una forma de vida i a una posició social a la qual no podien renunciar caient en la mendicitat, trobaven amb ardu treball solucions alternatives a l'herència o a la vida a la casa paterna, sotmesos en el futur als seus germans grans. També molts treballadors, immigrants o no, esmerçaven anys d'esforços per amb prou feines alguna cosa més que el manteniment i el vestit. No ens hem d'estranyar doncs, que els més decidits d'entre ells no es resignessin a un futur tan poc prometedor.

L'emprendre aquest camí no resultava difícil. La societat egarenca, com tota la catalana de la seva època, presenta uns hàbits molt marcats de violència. Qualsevol petita baralla pot degenerar a enverinades enemistats familiars o a guerres de bàndols. Domènec Cortada, teixidor de la vila, treballava a les vuit de la tarda en el seu taller del Raval de la Riera, quan algú va disparar contra el seu mosso, Ramon Costa, a través de les portes, sense que arribessin a ferir-lo. La víctima sospitava d'un altre teixidor, Domènech Xicart, amb el qual havia tingut algunes raons, concluides amb amenaces. Això succeïa al 1576 (22), i tretze anys després, Guillem Montesa, francès, denunciava que estava comprant bolets en el mercat setmanal de la vila quan Joan Malet, paraire, pretengué que no fos ell el que els adquirís. Montesa, que ja havia pagat, intentava allunyar-se quan Malet el colpejà i després l'amenaçà amb una daga, igual que al seu acompanyant, Sebastià Corbera (23). Bertrà Manaut, també francès, que estava a la vinya de Joan Mitjans juntament amb uns altres tres jornalers, quan intentava satisfer les seves necessitats, rebé una pedrada al genoll, a la qual respongué tirant un bastó contra l'agresor, un dels seus companys. El rival no només no s'acobardà sinó que amb un **càvec** colpejà la seva cara i li arrencà el nas (24). El clima de violència arribava a crear un estat de psicosis, ben latent en fets com l'ocorregut a la masia de Julià Ferrer, a Sant Pere, quan la seva esposa i la seva filla veieren apropar-se un grup d'homes pel bosc i immediatament posaren el **via fors** d'alarma, creient que venia a per el cap de família, embolicat en una altra de les incessants lluites de bàndols. El mateix Ferrer s'havia amagat, armat amb una ballesta, i disparà contra els nou vinguts. En realitat es tractava d'alguns veïns de Sant Vicenç dels Horts i d'Olesa, que havien sortit a perseguir una dona que fugia amb el seu

amant (25). Era una societat armada, on sempre es tenia a mà una eina, un bastó o una pedra per a vehicular els impulsos, però també on la majoria de les llars tenien armes de foc, ballestes i espases, que feien servir per les seves renyines particulars. Era tan freqüent portar-les, fins i tot per a treballar en els camps, que desarmar a la població i impedir el tragí de pedrenyals es convertí en el propòsit tenaç de les autoritats reials i municipals.

Les baralles i les seves conseqüències podien perllongar-se durant molt temps si hi intervenien motius econòmics, veritable causa subjacent en la major part dels conflictes. La guerra privada era fins i tot un dret legal per a tots els catalans, no només per a la noblesa, i l'exercitaven amb freqüència. Per a això havien de penjar a Terrassa un avís públic en el pòrtic de Sant Fruitós, amb el nom del desafiat, els motius i un plaç de temps entre cinc i deu dies, passats els quals quedaven en llibertat d'atacar la persona, les propietats, la família o els amics del seu rival (26). Ja a principis del segle XVI, l'autoritat reial, representada pel batlle, intentà establir límits a aquest privilegi, que sumia el Principat en constants querelles, mitjançant la imposició de treves forçoses pels desafiants i desafiat. El resultat fou que, poc a poc, s'optà per transformar el desafiament en una simple amenaça anònima: **Joan Serrador, germa del Moreu, jot fas saber que si de vui en vuit dies no buydes la vila de Terrassa, alla on te trobare pasats los vuit dies alli mateix te llevare les comes, y per fermaro mes qui sa sera abans de cuit dies. Y aso et sia per avis, y si no, qui sa pora ser llevarte la vida** (27).

Per a la consideració del problema bandoler a Terrassa i a Catalunya resulta interessant saber que no sempre eren els interessats en la disputa els qui executaven per si mateixos aquestes accions. A la segona mitat del XVI foren constants les lluites entre els habitants del mas Figueres i els seus veïns del mas Viloca, topònims que encara avui podem trobar en el que actualment és el camí de Sabadell. Els darrers contractaren al 1588 (28) un desertor de Salses per a que atemptés contra els seus enemics. Més evident resulta el cas de Jaume Ullastrell, agricultor de Sant Julià d'Altura, que pocs anys abans (29) havia rebut un tret a l'espatlla al sortir de missa; l'agressor era un home **que anava por les plases y nos seya ab ningu**. Segons declaracions de la pròpia víctima, fou pagat pel seu germà i per altres residents de la parròquia, per a resoldre la baralla que els separava. Així, al servei dels seus amos, en les batusses dels quals no participaven directament, o bé de qualsevol altre que els pagués bé, un mosso amb pocs escrúpols podia iniciar-se en el delictes i trobar un espai vital al llarg d'alguns anys.

L'economia o les renyines de bàndols no són l'única causa que explica aquest clima de violència. La societat d'aquell temps vivia preocupada pel tema de l'honor, entès com la consideració que mereixia l'individu entre els seus iguals; honor, per tant, inestable, sotmès a continu examen, on cap comentari, afrontament o ocasió de reivindicar-lo davant l'opinió pública podia quedar ignorada. Malgrat la riquesa, la fidelitat, la bonhomia, el valor i la discreció podien ésser criteris per definir aquesta honorabilitat, no era necessari complir-los tots si s'havia assolit una posició de predomini que impedis la crítica. Si

no era una situació econòmica o familiar incontestable, el poder físic i directe jugava un paper de primer ordre. Con afirmava J. K. Campbell, **un home només és bo quan també és fort** (30).

ELS MECANISMES DE CONTROL

Enfront d'aquesta situació, la justícia reial a Terrassa comptava amb escassos mitjans. Només un seu representant local, el **batlle**, nomenat des de 1560 cada tres anys entre els veïns de la localitat, prèvia insaculació. Tant el **veguer** del Vallès com el **batlle** de Barcelona estaven exclosos per privilegi de l'exercici de la justícia en el terme de Terrassa, encara que no resultava estrany que es produïssin intrusions i conflictes de competències (31). El **batlle** de Terrassa era auxiliat per un **sotsbatlle**, que el substituïa en cas d'absència o de malaltia. Al 1585 se'l dotà de cúria pròpia, a petició de la vila, que desitjava evitar les absències del **batlle** quan l'elegit residia en una de les parròquies del terme, però sembla que mai acabà d'aconseguir una autonomia plena. La curia del **batlle** comptava amb un assessor, doctor en lleis —que solia residir a Barcelona i sovint restava allà—, un missatger, el notari i un procurador fiscal, nomenat pel castellà de Terrassa, a qui competia sol·licitar els successius passos del procés i perseguir d'ofici els delictes.

Mancat de forces de policia, havia de comptar necessàriament amb la cooperació de la població local. En aquell món, molt més estret i solidari, la gent s'encarregava per si mateixa de defensar els seus interessos, entre ells el de l'ordre públic. Les conseqüències eren d'índole variada. Per una banda, es perseguia amb duresa qualsevol amenaça contra el conjunt social, sobretot si venia de l'exterior. Forasters, immigrants, marginats, eren empaitats fins i tot amb ràbia. En canvi, un resident podia trobar nombroses complicitats entre els seus veïns, que sovint es negaven a perseguir-lo. Les ordres del rei no tenien el perquè ésser acomplertes, si comptaven amb el rebuig popular, però a canvi, el **batlle** mantenia actituds parcials, o podia veure's involucrat en les baralles de la localitat. La seva figura, malgrat ser generalment respectada, no era intangible. Al 1587 fou assassinat el batlle Antoni Montllor i al 1643 (32) el **batlle** i els **consellers** foren objecte de trets quan sortien a rebre un regiment que havia d'allotjar-se a la vila. Més freqüent resultava veure com el **sotsbatlle** perseguia individus que l'havien desobeït mentre **Joan Vehils, parayre, Francesch Collell, farrer, y Gabriel de Bugunya, menor de dies, retorsador de llana, tots de la dita vila de Tarrassa, tots stavan asaguts en lo padris de la porta de la scrivania y may se mogueren, ans sen reyen y paraxia que treyen en scarn** (33), o que mentre un bàndol de la localitat acompanyava a l'oficial a efectuar una detenció, un altre ho impedia cridant paradoxalment **Visca el rey**, donant a entendre que s'oposaven, no a la justícia o a la autoritat del monarca, sinó a l'ús que d'ella es feia.

I els perseguits ho tenien fàcil per fugir. A la mateixa Plaça Vella podien acollir-se a l'asil del temple del Sant Esperit o a la capella de Sant Fructuós, o refugiar-se en el Castell-Palau si el castellà hi estava d'acord, ja que tot eren jurisdiccions exemptes. El mateix succeïa amb les parròquies i cementiris del terme, així com amb el castell

de Vallparadís. Si s'esdevenia així, l'únic recurs consistia en posar una guàrdia al voltant fins que s'obtinguessin els permisos necessaris per entrar. Però com que la vigilància havia de ser exercida pels veïns i era una tasca desagradable, no resultava difícil trobar còmplices o amics per a escapar. A més, l'autoritat del **batlle** no s'extenia més enllà dels límits del terme. No més assolint Rubí o Sabadell es podia estar lliure de la seva persecució.

Fins i tot si s'arribava a la detenció, no ha havia el perquè desesperar-se. Per a concloure el procés, **batlle**, assessor i fiscal havien d'actuar a una veu, i atènyer-se a les nombroses garanties legals que proporcionaven les constitucions catalanes, però bastava la inhibició d'un d'ells per a paralitzar el càstig. D'altra banda, la major part dels casos, fins i tot els homicidis, es resolien mitjançant una remissió —o multa compensatòria—. Tan sols els estranys, o els que havien superat el nivell de tolerància de la comunitat es veïen sotmesos a penes corporals o eren lliurats a la Audiència de Barcelona.

Ni tan solament comptava la vila amb mitjans materials que garantitzessin la seva seguretat. La presó es trobava situada a la torre del **Castell-Palau** i era custodiada per un home del castellà, no dels **batlles**, cosa que provocava discussions i corrupteles (34). Els detinguts —que no arribaven a acumular-se— restaven en una **sitja**, lligats o no al cep, encara que a voltes se'ls donava permís per a moure's per tot el palau; abunden, no obstant, les notícies de fugues pel procediment d'obrir un portell o escapar per una finestra. Davant de Sant Fructuós s'elevava des de l'edat mitja la picota on eren exposats els reus castigats a penes corporals, però en el XVI abunden les queixes municipals pel seu estat de **total ruïna i destrucció**. Al 1567 el consell de la vila ordena **que sie feta una cadena ab una orgolla de ferro y posada en lo pilar de St. Fruitós y que en aquella sien posades les persones que entraran per orts y vinyes axi tancats com uberts y robaran llenya axi feta com per fer... y los qui juraran y rengaran lo nom de Deu y de Sancta Maria y sancts y sanctes de paradis... a la qual cadena tingue de star per spay de dues hores o mes si aparra al balle segons la colitat de la persona** (35). Les velles muralles medievals, reformades en temps de Carles I, seguien protegint la vila les portes de la qual es tancaven cada nit, però no resulta estrany trobar notícies de persones que obren portells en el mur durant una sola nit, l'escalen o treuen les portes de la polleguera, prova evident de que es tractava d'una protecció més psicològica que real.

SOMETENTS I UNIONS

Per reforçar les formes consuetudinàries de col·laboració amb la justícia —el **via fors**, o crit d'alerta, i el sometent a toc de campana— els virreis animaren la creació de sometents més organitzats i d'Unions. El privilegi de 1560 establia que de les mateixes bosses que servien per a extreure per insaculació els jurats del consell **hisquen los sis capitans de sacramental, dos de cada bossa de dos en dos anys** (36). Tenien atribucions permanents per a intervenir en cas de brega o d'alteració de l'ordre, encara que posant-se sempre a les ordres del **batlle**. Les Unions tractaven d'enquadrar les universitats per zones geogràfiques, per a cobrir la totalitat de Catalunya mitjançant milícies que perseguissin als bandolers per damunt

de les fronteres locals, al comandament de capitans designats pel virrei. Al 1566 s'ordenà a Terrassa realitzar l'elecció de gent per a fer-ho, enquadrant-los **en centenes y cinquantanes y desenes que se an de fer per la expulsió dels bandolers** (37). Els seus oficials també eren de la localitat. Al 1570 cobrà nova puixança. Aleshores, i per petició de les autoritats, el consell solia aixecar una desena, el **decenar** del qual cobrava deu lliures al mes per aquesta tasca, i cinc la resta. Abans de sortir se'ls lliurava mitja paga i al retorn l'altra mitja. Tot això gravava considerablement les endeutades universitats. Novament es firmà, encara que amb reticències, la Unió al 1575, però sembla que quan més activitat mostrà, almenys en l'àmbit de la comarca, fou durant el primer decenni del segle XVII, quan palesà les conseqüències lògiques del seu reclutament. En lloc de dedicar una atenció preferent als bandolers que infestaven els camins, els seus components es dedicaren a perseguir els petits furtis quotidians, que molestaven molt més a aquests agricultors i artesans modestos.

GRANS I PETITES DIVERSIONS

No tot era violència i conflicte. També abundaven les ocasions de diversió. Sabem que els diumenges i festes hi hagué balls a la plaça i a altres llocs, que també es donaven en ocasió de casaments, celebracions patronals, i fins i tot organitzats lliurament pels propis joves. Per a aquests balls es solia contractar un grup de joglars, músics professionals, encara que en les parròquies del terme també era freqüent que aquest paper l'acomplissin persones del lloc o de la vila. Era l'ocasió adequada per al contacte entre els sexes, molt més lliure del que imaginem, ja que les denúncies i queixes presentades en aquests decennis fan referència a la ruptura de promesa o als embarassos inesperats, confesant-se obertament les relacions sexuals mantingudes des de feia temps fora del matrimoni. El concubinatge era perseguit però la seva abundància sembla indicar un cert grau de consentiment. Es fa estrany en un primer moment, però eren els homes madurs, sovint casats, els qui més el practicaven, encara que també formava part de la forma de vida marginal. El pecat de la carn era considerat un assumpte venial desproveït del dramatisme dinovè que el revestí després. Crida l'atenció que Terrassa no compti, en el segle XVI, amb un bordell, com moltes altres ciutats de la península. Tan sols coneixem una menció de l'any 1513 (38) però no ens parla de la seva organització i ni tan solament podem estar segurs del lloc on es trobava.

Hi havia joc, i molt, sempre entès com a mitjà d'aposta. Es trobava regulat per bàndols del **batlle**, ordenances de les universitats i privilegis de la vila (39), que prohibien qualsevol forma tret del de la pilota els diumenges davant l'església i els de cartes i daus que controlava a la plaça, la resta dels dies, l'arrendador dels mateixos. Aquest arrendament es renovava cada any, i tots aquells que contraveníessin les ordenances devien ser multats amb tres lliures, malgrat la qual cosa el volum de joc clandestí era considerable, amb alguns domicilis especialment coneguts per això. Destaca també el peculiar costum, fruit de la pobresa, de jugar entre diverses persones una quantitat de carn establerta, a la mateixa carnisseria, amb la qual cosa una d'elles podia fer-se amb aquest preuat aliment pagant només una part del cost. Una cosa

similar ocorria amb els torrons i els dolços. El consell ordenava als que els venien que, en aquest cas, tinguessin sobre la taula el producte que es rifava (40).

La taverna jugava en els països mediterranis un paper menor que en l'Europa del nord. A Terrassa hi havia almenys cinc hostals en el segle XVI (41) malgrat que no sabem si a tots es congregaven àmplis grups de gent o s'hi podia passar la nit. Eren llocs on es reunien forasters de mala jeia, on tenien aventures galants els de la localitat o on hi havia baralles ara i adés, però sens dubte eren espais necessaris d'esbargiment (42). Aquest, de totes maneres, tenia lloc habitualment al carrer, punt de reunió àdhuc a altes hores de la nit. També durant la nit tenien lloc tot tipus de bromes i bretolades. Les més cridaneres eren les **merdadas**, **enmangueradas** –untar les portes de les cases amb deposicions humanes o animals– i **ginebradas** –el mateix amb oli de ginebra– (43). Es podia així mateix penjar ninots o altres objectes feridors, com caps de bestiar mort, davant la casa de les víctimes, però el més freqüent era el **codolet**, o cops a portes i finestres, que tenia més d'agressió que de broma.

MALALTS, MISERABLES, TRANSEÛNTS

Al costat de la diversió, l'enfermetat i la misèria. Les pestes assolaren Catalunya durant els segles XVI i XVII, convertint-se en un fet recurrent. Foren especialment greus la de 1589 i la de 1652-1654. Ambdues afectaren primordialment la vila; sembla ser que la primera no aconseguí aturar el continu creixement de la població, però la segona, unida a altres problemes causats per la guerra (morts, talles, allotjaments...) provocà la pèrdua de quasi la meitat de les llars urbanes (44). Les mesures per a afrontar aquestes crisis eren sempre les mateixes. Establiment d'un cordó sanitari, amb prohibició de rebre persones que provinguessin de zones apestades, mobilització dels veïns per a establir guàrdies a les muralles o a dins de la població, i aïllament de les famílies afectades. La seva escassa afectivitat provocava generalment la fugida dels habitants de la vila cap a les masies del terme, procurant evitar el contagi. També es va fer d'aquesta manera en aquells moments d'amenaça militar per a Terrassa durant la **guerra dels segadors**.

Els consells de les dues universitats també intervenien en l'àmbit sanitari vigilant la qualitat dels productes que es venien a fleques, carnisseries o tavernes, organitzant actes pietosos contra les calamitats, vetllant pel bon funcionament de l'hospital, reedificat al 1554, a l'extrem del raval de Montserrat (45) o fins i tot, sufragant les despeses de curació a alguns malalts, com al 1582, quan als més pobres se'ls donà tres lliures per a anar a prendre les aigües a França (46).

Poc es podia fer, de totes maneres, amb els limitats mitjans de l'època. Quan el flagell de l'enfermetat s'aproximava l'únic recurs que semblava segur era la fe. De la gran pesta de 1589 sorgí el vot de la vila a Sant Roc, que obligava a celebrar amb solemnitat i processions la festa del sant, la de Sant Sebastià i la de Santa Madrona. Més antiguitat tenia la devoció envers el culte de Montserrat; les romeries de Terrassa fins a la muntanya apareixen documentades des del 1022 i eren organitzades pel consell municipal. Es solia enviar una representació de tots els

habitants, una desena o una trentena dels mateixos, amb sacerdots i música, encara que en els moments de major alarma s'ordenava l'assistència d'una persona de cada casa. A partir de finals del segle XVI cada una de les universitats organitzà aquestes romeries per separat. Un sentit molt més cívic tenia la processó del Dijous Sant, veritable desfilada ciutadana on el consell municipal, els gremis, les confraries i altres corporacions mostraven davant els seus conveïns tot l'esplendor possible (47).

A Terrassa existia un cert nombre de "pobres vergonyants", que augmentava en els anys de mala collita, i que cal identificar amb residents locals en situació d'obtenir ingressos molt migrats (treballadors en atur o malalts, vídues...). Cada dissabte s'organitzava, destinada a ells, una col·lecta on col·laboraven dues persones de l'ajuntament i dues de la parròquia (48). Però també era un centre d'atracció per a marginats forans. La proximitat de Barcelona i el fet de trobar-se en un lloc de pas cap a Manresa atreïen gran nombre de passatgers, rodamons i pobres en general, que es feien passar per pelegrins a Montserrat o asilats en el mencionat hospital. Damunt d'aquests es centraven les suspicàcies de la població, poc disposada a suportar nous indigents amb els seus relativament migrats recursos.

PROCEDÈNCIA DELS IMMIGRANTS

Al costat dels miserables i transeünts, Terrassa fou centre d'una important immigració. El despoblament de la vila a mitjans del segle XVI no podia ser superat pel mer creixement vegetatiu de la població. En una zona dinamitzada econòmicament per la indústria tèxtil i la proximitat de Barcelona, la necessitat de mà d'obra permeté anar admetent nous habitants. Bona part de la documentació s'ha perdut, però bo i esperant les investigacions que han de procurar reomplir aquest buit, podem dir que la major part d'aquests immigrants degueren arribar de les localitats rurals més properes. N'hi hagueren també de les muntanyes interiors i pirinenques, així com alguns aragonesos; a principis del segle XVI trobem documentats mallorquins i en ocasions figuren italians com a residents a Terrassa. No obstant, el gruix de la immigració procedent de fora del Principat estigué constituïda per francesos. Ferran Berenguer i Joan Coma (49) ens recorden la cita del Llibre de Consells de la vila que, en una data tan avançada com el 1639 constata l'existència a la ciutat de **mes de cent cases de francesos y a més de ditas cases y haje molts fedrins franceses que tenen alguns cabals...** Hem pogut comprovar que la seva procedència ve a coincidir amb l'assenyalada per Nadal i Giralt per a altres punts del país (50). Les guerres de religió franceses i la superpoblació de la muntanya empenyien cap al sud a un gran nombre de joves procedents de la Auvernia i el Massís Central, zones tradicionals d'emigració. En concret, les diòcesis d'Agen, Cominges i Cahors, al nord de la vall del Garona proporcionaven la major part dels francesos arribats a la segona meitat del XVI i la procedència dels quals coneixem a través de la documentació judicial. Gent pobre, escassament proveïda d'ofici, que buscava la supervivència com a mà d'obra barata i que sovint es resignà amb facilitat a establir-se a la seva nova terra, encara que atreïeren amics i parents. Arribaven a través dels

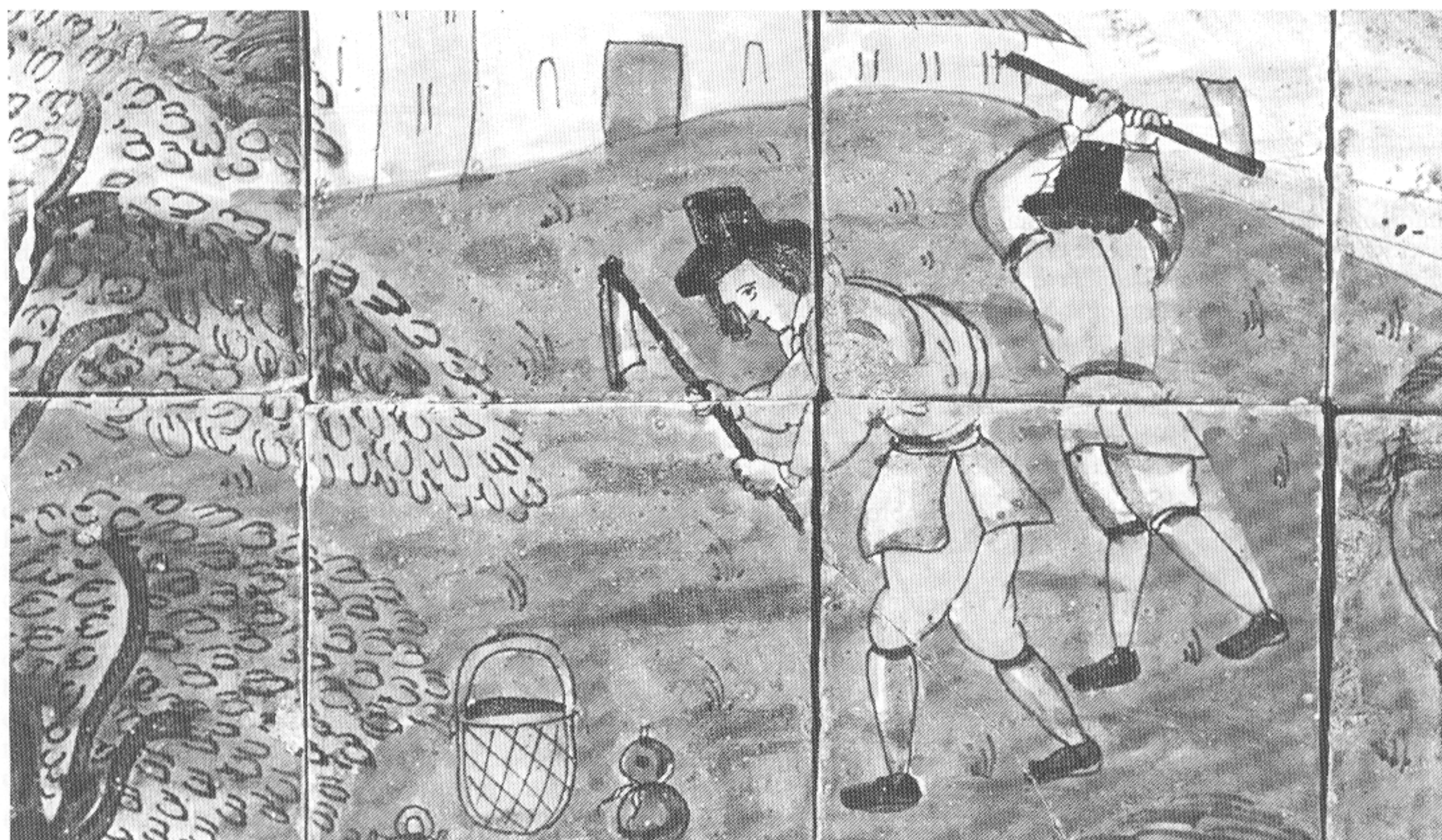
passos centrals de la serralada, per les rutes de Solsona-Manresa, Tremp-Balaguer-Tàrraga-Igualada, o davallant per la costa fins a assolir el Vallès. Malgrat que la major part d'ells s'instal·là a la vila, com encara avui recorda l'actual carrer **Gavatxons**, l'ocupació d'aquests immigrants era principalment agrícola, com ara bracers o pastors. Poc a poc, un nombre creixent s'anà integrant en l'artesanat tèxtil, fins a formar un sector important de la confraria de teixidors de Sant Miquel, per exemple (51). M'atreveixo a afirmar, no obstant, que els establerts en una situació d'integració i estabilitat laboral degueren ésser una minoria, sobretot en un primer moment, com demostra la condició de molts mossos de masia, i treballadors temporers, que apareixen documentats en als moments àlgids del cicle agrícola i d'alguns dels quals s'assenyala únicament que residien **per lo Vallès**. En tot cas, la situació dels francesos apareix com a clarament subordinada. Molts no aconsegueixen crear una família independent, i resideixen a les cases on serveixen com a treballadors; la seva joventut afegeix un altre motiu d'irrellevància social i, en general, són objecte de les picabaralles i el despreci dels nadius, que els dediquen continuament insults com **gavaitx belitre** o **gavaitx embriac**.

També hi hagué a Terrassa esclaus durant el segle XVI (52). Habitualment s'assenyala que durant aquesta època l'esclau, generalment d'origen musulmà o morisc, havia passat a ser un objecte de luxe reservat al servei domèstic o a tasques similars. Aquesta tesi mereix ésser revisada, sobretot a la llum del paper jugat per ells en alguns treballs pesats, com les mines, arsenals... A la nostra comarca, privada de quasi totes les seves grans famílies, trobem esclaus en algunes masies o torres dependents de senyors residents a Barcelona. Estan dedicats a tasques agrícoles, però no cal dir-ho, el seu treball no constituïa un factor econòmic rellevant.

JOVES I DONES

Un paper de primer ordre jugaven, en canvi, altres grups socials també subordinats, com les dones o els joves. Resulta difícil emprendre un estudi sobre les característiques de la vida femenina en l'àmbit local, donat el silenci que al respecte solien mantenir les fonts. Una vida desenvolupada al carrer durant hores, compartint les tasques econòmiques familiars i amb una vida social important, almenys dins del grup femení, sembla haver otorgat a les nostres avantpassades un grau de llibertat en les seves activitats quotidianes més important del que podria fer pensar la seva condició clarament subordinada i l'afany de control del grup masculí.

És diferent el cas dels joves, sobre els quals sabem més coses, especialment a través dels documents judicials. El seu treball a casa, compartint les feines agrícoles, o la seva condició d'aprenents entre els artesans, els feia ingressar en el món dels adults pràcticament des de la infància. No obstant això, aquesta era una situació contradictòria, ja que els seus escassos recursos, la seva forçosa obediència als progenitors, i el retard en l'edat de matrimoni, els mantenia durant molt temps en una posició clarament insatisfactòria. Les seves activitats podien entrar a causa d'això en col·lisió amb l'ordre establert: baralles, furt de fruita... Crida l'atenció l'elevat nombre de violacions,

L'agricultura té un pes determinant en la vida terrassenca i catalana de l'època moderna.

realitzades en grup, que solien tenir com a objectiu forasteres, criades o dones sobre la moralitat de les quals es dubtava. En general, totes aquelles que no eren protegides per una parentela propera però que, a la vegada, eren les úniques dones amb una vida independent, per la qual cosa aquest mecanisme també actuava com a amenaça per a totes les que pretenguessin desafiar l'autoritat masculina.

Parlant d'això, tenim perfectament documentada a Terrassa l'existència d'una **Abadia de Mal Govern**, agrupació juvenil ben coneguda més enllà dels Pirineus, però que fins ara només havia merescut a Catalunya algunes referències de Joan Amades (53). Aquesta espècie de confraria informal constituïa el paraigua sota el qual els joves organitzaven balls i, per carnestoltes o alguna altra data –que a Terrassa encara desconexim– una mena de “temps de bojos” en el qual subvertir i posar de cap per avall tot l'ordre social. Però sobretot eren els protagonistes del “codolet” i les “esquellotades”. Per un procés de 1570 (54) sabem que els joves tenien per costum **quiscun any fer un abat que li diuen de mal govern, lo cual se careg de fer pagar als viudos ques casan alguna cosa, lo que serveix per la lluminaria o basi de la verge Maria del roser... Que en dita vila es practica y consuetut antiquissima que quant dits viudos no volen pagar alguna cosa de ferlos alguns codolets publicament y sens mirament de pena alguna y esta es practica antigua... Que en dit Abat de mal govern, quant sab y enten que en la vila de Tarrassa hi a alguna dona amigada que no sia casada, en (sic) de mes que sia estrangera, ferli codolet per traurerla de la vila y es vert...**

Aquesta declaració coincideix punt per punt amb la teoria elaborada sobre l'**esquellotada** o “**charivari**” a través del model francès. Els joves serien els guardians de l'ordre social a través de les seves pròpies diversions. No obstant això, també sabem per aquest model que malgrat

les pietoses declaracions d'un tal Domènec Tosa en aquest procés, els diners que els **alegres companys** de l'**Abat** obtenien dels casaments no només provenia dels vidus i no només anava a parar al culte de la Verge, sinó que tots devien pagar alguna cosa –vidus i forasters el doble o el triple usualment– i aquesta subvenció es destinava normalment a sufragar un sopar o un ball. A més, els fets ressenyats en alguns dels processos demostren que tant l'**Abat** com l'**esquellotada** podien ésser emprats amb unes finalitats diverses i que sovint constituïen més un element de pressió molt actiu que un costum tradicional ritualitzat.

Hem fet un breu repàs d'alguns punts coneguts sobre la vida a la Terrassa moderna. Tots tingueren un desenvolupament cronològic, amb canvis al llarg d'aquests dos segles, però que encara no ens són ben coneguts, i en qualsevol cas no servirien sinó per a complicar allò que no pretén més que ser una primera aproximació al món que es movia a l'antiga Terrassa. Quelcom molt diferent al que coneixem avui, on tothom es necessitava per defensar-se de l'enfermetat, les males collites o els bandolers, per controlar el treball dels estrangers, o les intromissions del senyor de Sentmenat. Al mateix temps, una societat solcada per múltiples divisions, àdhuc en els seus estrats més baixos: oficials contra mestres, joves contra adults, residents contra forasters... lluites de bàndols, agressions a les dones. Sobretot, un món on la violència era un recurs massa freqüent, on la fam estava a cada cantonada i el treball físic, propi o dels altres, era l'únic mitjà de realitzar quasi totes les tasques. Avui podem veure-ho amb algun distanciament, però ens permet comprendre la dinàmica de les relacions socials, la nostra cultura i els avantatges i sacrificis que comporta la forma actual d'organitzar-nos. Pot ser, una reflexió sobre els que vivien amb molta més immediatesa els seus problemes, sense delegacions, amb tota la duresa que comporta la pròpia autonomia de l'individu o de la seva família.

NOTES

- 1.-Domenech Tomasa, Roser. *Los arrendamientos de la villa de Tarrasa en el siglo XVIII*. Tesis de licenciatura. U.A.B., 1975.
- 2.-Serra, Eva. *La societat rural catalana del segle XVII: Sentmenat. Un exemple local del Vallès Occidental (1590-1729)*. Tesis dirigida pel Dr. Emili Giralt. U.B., 1978, p. 2 i 134.
- 3.-Ibid, p. 27 i 344.
- 4.-La indústria tèxtil és un dels pocs aspectes que compta a Terrassa amb una àmplia bibliografia. El resum més recent i rigurós de la seva evolució pot trobar-se en l'article de Joan Coma i Alsina "La indústria tèxtil a l'època moderna". *Història de Terrassa. Ajuntament de Terrassa, 1987*, pp. 231-256.
- 5.-Soler i Palet, Josep. *Per a la història de la indústria llanera catalana*. LA IL·LUSTRACIÓ CATALANA (1891) n. 262.
- 6.-Coma i Ainsa, Joan "la indústria tèxtil a l'època moderna"..., pp. 238-239.
- 7.-Carrasco de la Fuente, Eva. *La evolución del gremio de pelaires y de la manufactura lanera tarrasenses en la edad moderna. Su origen y desarrollo*. U.B. Facultat de Geografia i Història.
- 8.-Coma i Ainsa, Joan "La indústria tèxtil a l'època moderna"..., pp. 248 i ss.
- 9.-Per exemple, A.H.T. Batllia 13-II-1614.
- 10.-El cas més important de tensió que concixem apareix en un procés obert al 1571 pels batlles de Terrassa que van veure perjudicada la seva jurisdicció (A.H.T. Batllia. Procés 29-III-1571).
- 11.-A.H.T. Batllia. 13-II-1614.
- 12.-Per exemple, Ferran Soldevila, a *Història de Catalunya*. Ed. Alpha. Barcelona, 1962, vol. II, p. 968.
- 13.-A.H.T. Llibre de Consells de la Universitat Forana (1562-1604), ff. 139 i 140 v.
- 14.-No podem oblidar que quan el Duc d'Albuquerque, durante el seu virreïnat a Catalunya (1615-18) llença un decidit atac contra el bandolerisme a costa de la repetida vulneració dels furs, el recolzament a la seva campanya partí de l'artesanat i la burgesia ciutadana, els negocis dels quals no sufrien més que perjudicis amb les lluites nobiliàries i els assalts de les quadrilles. J. H. Elliot *La rebelión de los catalanes*. Siglo XXI. Madrid, 1977, pp. 113 i 116-117.
- 15.-A.H.T. Batllia. Procés 24-XII-1561.
- 16.-A.H.T. Batllia. Procés 25-XII-1571.
- 17.-Antoni Ferrando i Roig Cròniques bandoleres de Sant Llorenç de Munt. El camí ral de Barcelona a Manresa. Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1988. Cap. I.
- 18.-A.H.T. Batllia. Procés 2-XII-1609.
- 19.-A.H.T. Batllia. Procés 24-X-1574.
- 20.-*Cultura popular en l'Europa moderna*. Arnoldo Mondadori. Milano, 1980, p. 162.
- 21.-A.H.T. Batllia. Processos 29-VI-1581; 10-VII-1581.
- 22.-A.H.T. Batllia. Procés 16-X-1576.
- 23.-A.H.T. Batllia. Procés 3-XII-1563.
- 24.-A.H.T. Batllia. Procés 9-III-1587.
- 25.-A.H.T. Batllia. Procés 4-V-1527.
- 26.-Un model pot ser el que apareix en el procés 31-VIII-1500: Jo, Pera Perellada, de la villa de Tarrassa desafuy lo Jaume Gili notari, Maduxer de Sent Julia, an Gabriel Arnella, fill de Marti Arnella de Terrassa, an Rochabusquets, menor de dias, e assos parents, per la sobergaria que han feta a mon para, passats los cinch dies tots següents.
- 27.-A.H.T. Batllia. Procés 29-IX-1580.
- 28.-A.H.T. Batllia. Procés 24-I-1588.
- 29.-A.H.T. Batllia. Procés 12-XI-1580.
- 30.-Campbell, J. K. "El honor y el diablo" a J. G. Peristiany *El concepto del honor en la sociedad mediterránea*. Labor, Barcelona, 1968, pp. 138.
- 31.-Soler i Palet, Josep. *Llibre de Privilegis de Terrassa*. L'avenç. Barcelona, 1899, p. 6, 16-18, 90-91. A.H.T. Llibre del Consell de la Vila (1560-1579), 2-XI-1579, f. 322 v. Batllia. Procés 13-VI-1575.
- 32.-Llibre del Consell de la Vila (1580-88), ff. 109 v-110. Batllia. Procés 2-I-1649.
- 33.-A.H.T. Batllia. Procés 31-V-1583.
- 34.-Terrassa Era, no obstant, una de les escasses localitats vallesanes que comptava amb un lloc d'arrest pròpiament dit. A quasi tot arreu els processats es custodiaven a la mateixa casa particular del Batlle.
- 35.-A.H.T. Llibre de Consells de la Vila (1560-1579), f. 139.
- 36.-Soler i Palet, Josep. *Llibre de Privilegis de Terrassa*, p. 72.
- 37.-A.H.T. Llibre de Consell de la Universitat forana. (1560-1579), 14-I-1566, f. 114 v.
- 38.-A.H.T. Batllia. Procés 24-II-1513.
- 39.-A.H.T. Llibre del batlle Bartomeu Bugunya, f. 1, 267 v; Llibre del Consell de la Vila (1560-79), f. 16-16 v, 110 v, 162 v; Soler i Palet, Josep. *Llibre de Privilegis*..., p. 10.
- 40.-A.H.T. Llibre del Consell de la Vila. (1560-79), f. 110 v; Proc. 23-IV-1578.
- 41.-A.H.T. Batllia. Procés 5-XI-1562.
- 42.-A.H.T. Batllia. Processos 25-IX-1564, 21-VI-1583, 3-II-1581 i altres.
- 43.-Per exemple, A.H.T. Batllia. Processos 22-VI-1562 A i B, 9-IX-1582, 17-X-1582.
- 44.-Berenguer, Ferran-Joan Coma "L'evolució del poblament" a *Història de Terrassa*..., p. 39.
- 45.-Cardús, Salvador. *Belleses i records del temple del Sant Esperit*. Imp. de Joan Morral. Terrassa, (s.a.), p. 15.
- 46.-A.H.T. Llibre del Consell de la Vila (1580-88), f. 27 v.
- 47.-Per a tots els aspectes que fan referència a la vida religiosa de la Terrassa moderna segueixen essent obres d'obligada referència els treballs de Salvador Cardús: *El vot de Terrassa a Sant Roc*. Patronat de la fundació Soler i Palet. Terrassa, 1969; "El Sant Crist de Terrassa" HOSANNA (març, 1952) pp. 4-5; *Espiritualitat Montserratina de Terrassa*. Terrassa, 1947.
- 48.-A.H.T. Llibre del Consell de la Vila, (1560-80), f. 9.
- 49.-Berenguer, Ferran-Joan Coma "L'evolució del poblament". *Història de Terrassa*..., p. 55.
- 50.-Nadal i Oller, Jordi - Emili Giralt i Raventós. *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*. Mataró. Caixa d'Estalvis de Mataró, 1966; *La population catalanes (de 1553 a 1717). L'immigration française et les autres facteurs de son developpement*. S.E.U.P.E.N., 1960.
- 51.-Berenguer, Ferran-Joan Coma. "L'evolució del poblament". *Història de Terrassa*..., p. 55.
- 52.-A.H.T. Batllia. Processos 4-I-1526; 26-IV-1527.
- 53.-Folklore de Catalunya. Costums i creences, vol. III, pp. 399-410.
- 54.-A.H.T. Batllia. Procés 7-XI-1570.